

Nieuwe en oude wegen binnen de Middel nederlandse Arturistiek

door

J. D. JANSSENS

F. P. van Oostrom vermeldt in zijn bibliografie van de Middel nederlandse Arturistiek voor de periode 1945 tot 1 juli 1978 negentig studies (edities, monografieën en artikelen)¹; sindsdien is de Mnl. Arturbibliografie reeds met een 15-tal titels vermeerderd en staan er indrukwekkende tekstuitgaven en studies op stapel; sommige daarvan zullen de volgende maanden het licht zien². Daarmee is wel voldoende geïllustreerd in welke verrassende stroomversnelling de wetenschappelijke belangstelling voor de Dietse Arturroman is terechtgekomen. De Mnl. Arturistiek is inderdaad een belangrijk superspecialisme geworden binnen de literaire mediëvistiek, wat tot gevolg heeft dat de niet-Arturist de evolutie nog maar nauwelijks kan bijhouden. Hij is dan ook aangewezen op de soms grotendeels verouderde, vaak onnauwkeurige overzichten van Van Mierlo, Sparnaay, Knuttel en Knuvelde³.

In vergelijking met het beeld dat uit deze overzichten te voorschijn komt, kunnen we optimistisch zijn m.b.t. de huidige stand

1. *Arturistiek in artikelen*. Een bundel fotomechanisch herdrukte studies over Mnl. Arturromans. Met een bibliografie van de Mnl. Arturistiek sinds 1945. Samengesteld door F. P. VAN OOSTROM, Utrecht 1978, blz. 373-382. Voor zover mij bekend, werd in dit bibliografisch overzicht slechts een werk over het hoofd gezien, nl. *De Luikse Perchevael fragmenten*, uitgegeven met inleiding door een werkgroep van de VL-VU o.l.v. drs. J. HOGENHOUT, Amsterdam 1976.

2. We denken aan een Leids project m.b.t. *De roman van de ridder metter mouwen*, aan de doctorale dissertatie van F. P. VAN OOSTROM over *Lantsloot vander Haghedochte* en aan de tekstuitgave van datzelfde werk door W. P. GERRITSEN, F. P. VAN OOSTROM en P. G. J. VAN STERKENBURG.

3. We bedoelen J. VAN MIERLO, *De letterkunde van de middeleeuwen*, in de reeks *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden* (deel I), Antwerpen/'s-Hertogenbosch z.j. [1949²], blz. 157-175; H. SPARNAAY, *The Dutch Romances, in Arthurian Literature in the Middle Ages. A Collaborative History*. Edited by Roger Sherman Loomis, Oxford 1974⁵ (1959¹), blz. 443-461 (De kopij voor het hoofdstuk van Sparnaay werd evenwel reeds in 1953 ingeleverd en bevat bijgevolg geen latere inzichten, zie A. M. E. DRAAK, *Onderzoekingen over de roman van Walewein*. Met aanvullend hoofdstuk over „Het Walewein onderzoek” sinds 1936, Groningen/Amsterdam 1975, blz. 231). Verder nog J. A. N. KNUTTTEL, *Onze letteren in de middeleeuwen*, Amsterdam/Antwerpen 1958, blz. 34-41; G. KNUVELDER, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde* (eerste deel), 's-Hertogenbosch 1967⁴, blz. 68-81 en blz. 86-97 en van datzelfde werk de 5e, geheel herziene druk (1970) op blz. 121-150 en blz. 226-232.

van zaken en de toekomst. Heel wat (nieuwe ?) inzichten hebben ons beter gewapend bij het onderzoek, hebben ons scherper leren kijken naar vaak ingewikkelde overleveringsprocessen. Zo zijn we er bijv. van overtuigd geraakt dat de studie van de middeleeuwse literatuur, i.c. de Mnl. Arturroman, niet anders dan comparatistisch kan zijn⁴ en dat men bijgevolg de anderstalige modelteksten ook werkelijk en grondig moet gelezen hebben. Dat was in het verleden niet steeds het geval. Van Mierlo stelt in 1949 het laatste werk van Chrétien de Troyes, *Perceval* of *Li conte del Graal* vrij uitvoerig voor⁵. Dat hij dat werk nooit zelf heeft gelezen, blijkt uit allerlei detailfouten in de samenvatting; maar dat hij hierbij zijn fantasie meermaals de vrije teugel laat⁶ en daarenboven het werk van Chrétien met de jongere *Queste del Saint Graal* blijkt te verwarren⁷, overschrijdt toch wel de grenzen van de wetenschappelijke welvoegelijkheid. Ook in Knuvelders omschrijving van de *Ivain* (4e druk van 1967, ongewijzigd naar de 2e druk van 1957) herken ik hoegenaamd geen werk van Chrétien de Troyes⁸. Eerlijkheidshalve moet toegegeven worden dat Knuvelde in 1970 – onder invloed van de niet meer te miskennen evolutie binnen de mediëvistiek? – een vrij behoorlijke voorstelling geeft van Chrétiens werk en betekenis: hij heeft alleszins betere leidsmannen dan Denis de Rougemont bij de hand genomen⁹.

De dag van vandaag zal wel geen enkele Arturist in het Nederlands taalgebied het belang ontkennen van een grondige kennis-

4. Zie N. DE PAEPE, *De „Vengeance Raguidel” en „Die Wrake van Ragisel”*. Marginalia bij een nieuwe uitgave, in LB 54 (1965), blz. 21-22.

5. J. VAN MIERLO, *o.c.*, blz. 160-161.

6. Percevals vader – zo stelt Van Mierlo – was in een toernooi omgekomen. Niets is minder waar: Chrétien vertelt dat de ridder na de dood van Uterpandragon moest vluchten en op een draagbaar (gewond in de strijd?) naar een schuilplaats in het woud werd gebracht. Hij stierf er van verdriet toen hij vernam dat zijn beide oudste zonen werden gedood... Gornemant is niet de oom van Perceval, zoals Van Mierlo beweert, maar de oom van Blanchefleur. Nadat Van Mierlo Percevals verblijf bij Gornemant heeft voorgesteld, schrijft hij: „Na vele avonturen met ridders, die hij overwonnen naar Arthur's hof zendt, ontmoet hij, op den burcht Beaurepaire, Blancefleur...” (blz. 160). Dat klopt geenszins: er wordt geen enkel avontuur verteld tussen Percevals verblijf bij Gornemant en zijn ontmoeting met Blanchefleur! En zo kan men een poosje doorgaan...

7. De zin „Meermalen wordt het verhaal onderbroken door avonturen van andere ridders, die den dolenden Perceval opzoeken, in 't bijzonder van Walewein...” (blz. 161) klopt ook weer niet met het verhaal van Chrétien de Troyes: de Percevalavonturen worden enkel onderbroken door avonturen van Walewein, en die is niet op zoek naar Perceval! Vermoedelijk dacht Van Mierlo hier aan de techniek van „entrelacement” uit de *Queste del Saint Graal*, hoewel de ridders ook daar niet op zoek zijn naar Perceval, maar naar de Graal! Dat Van Mierlo het verschil tussen de beide graalromans niet vermoedde, blijkt ook uit zijn andere bijdragen, zo bijv. *Ter datering van den roman van Walewein*, in VMKVA 1953, blz. 729.

8. G. Knuvelders vierde druk op blz. 73.

9. Nl. K. O. Brogitter en J. Frappier, zie op blz. 125.

making met het oeuvre van Chrétien de Troyes en zijn navolgers, met het werk van Marie de France en de anonieme lais uit de 12e en de 13e eeuw, met de proza-Lancelotcyclus... Dat wordt bijv. al duidelijk in de vertaalbedrijvigheid van de laatste jaren, waar het werken uit de traditie van de „Matière de Bretagne” betreft¹⁰. In dit verband kan niet genoeg beklemtoond worden dat het gebruik van deze vertalingen los van het origineel (of beter nog: los van de handschriftelijke overlevering van het origineel) gevaarlijk is. Met deze waarschuwing trap ik ongetwijfeld open deuren in, maar het is precies aan dit euvel dat bijv. de studie van H. Paardekooper-Van Buuren over de Ferguut mank gaat wanneer ze zich bij de bespreking van de Percevalparallelle baseert – hoewel ze dat niet toegeeft – op de betwistbare vertaling van Ingrid Nijkerk-Pieters¹¹.

Als gevolg van een werkelijk comparatistische ingesteldheid bij de studie van de Mnl. Arturroman hebben we een klaardere kijk gekregen op de afhankelijkheid van de Dietse literatuur t.o.v. de Franse. Baanbrekend werk werd hier geleverd door W. P. Gerritsen, die als eerste de waaier van mogelijke verhoudingen t.o.v. een origineel werk systematiseerde en belangrijke begrippen als vertaling, redactie, versie, bewerking en omwerking voor de Middelenlandistiek probeerde te definiëren¹². De Utrechtse mediëvist had trouwens tevoren reeds in zijn doctorale dissertatie over *Die Wrake van Ragisel* de grondslagen gelegd voor een gedetailleerd onderzoek naar de vertaal- en bewerkingstechniek van de Mnl.

10. We denken hier aan de vertaling van het *Lai de Tyolet* door L. JONGEN in *Meta* 12, 5 (1978), blz. 1-6 en *Meta* 12, 6 (1978), blz. 9-15; aan de *Heer Gawein en de Groene Ridder*, vertaald door E. HERTOEG, G. LATRÉ en L. TIMMERMAN als *Prisma Klassieken* nr. 27 (Utrecht/Antwerpen 1979), aan *Chrétien de Troyes' Perceval of het verhaal van de Graal*, vertaald door R. E. V. STUIP als *Prisma Klassieken* nr. 17 (Utrecht/Antwerpen 1979), aan de vertaling van de lais van Marie de France door P. VERHUYCK (Deventer 1980) en aan de vertaling van Malory's *Mort Artu* door W. TIGGES (*Prisma Klassieken* nr. 50. Utrecht/Antwerpen 1981).

11. We bedoelen het artikel van H. PAARDEKOOPER-VAN BUUREN, *Structuur en zin van de Ferguut*, in *NTg* 57 (1964), blz. 148-156. Zie verder J. D. JANSSENS, *De Fergus en de Ferguut*. Marginalia bij de nieuwe Ferguut-editie, in *SpL* 19 (1977), blz. 283 en J. D. JANSSENS, *De Arturistiek: een „wout sonder genade” (vervolg)*, in *SpL* 22 (1980), blz. 60.

12. W. P. GERRITSEN, *Les relations littéraires entre la France et les Pays-Bas au moyen âge*. Quelques observations sur la technique des traducteurs, in *Actes du septième congrès national, Poitiers, 1965*, van de *Société Française de Littérature Comparée*, Parijs 1967, blz. 34. Zie ook M. JOYE, *De Middelenlandse Graalromans: overzicht en enkele vaststellingen*, in *LB* 63 (1974), blz. 159-160. Zie ook N. DE PAEPE, *Le roman en moyen néerlandais*, in *Le roman* par J. Ch. PAYEN, F. N. M. DIEKSTRA et collaborateurs (Typologie des sources du moyen âge occidental, fasc. 12), Turnhout 1975, blz. 144-147.

dichters¹³. Uit deze en soortgelijke studies kwam naar voren dat de Dietse dichters van Arturromans zich vaak zeer vrij opstelden tegenover hun bronnen en door veranderingen aan de „conjointure” van hun model de „sens” beter in het licht stelden of zelfs door detailwijzigingen een afwijkende zin tot uiting brachten¹⁴. Uit dit alles resulteerde een nieuwe visie op de oorspronkelijkheid, ook m.b.t. de zgn. oorspronkelijke Mnl. Arturromans: een ridderroman waarvoor geen Frans model bestond, kan best als oorspronkelijk worden beschouwd, ook als er in bepaalde passages duidelijke invloed van Franse of andere bronnen is aan te wijzen. Dit is nochtans een oud zeer in de Arturistiek. Jonckbloet hanteerde reeds dergelijke passages als een bewijs voor het bestaan van een Franse „Roman de Gauvain”¹⁵ en J. van Mierlo heeft in heel zijn wetenschappelijk Arturœuvre hartstochtelijk het in zijn ogen onverantwoorde dogma van de prioriteit van de Franse Arturliteratuur proberen te ondergraven; hij zou zelfs zover gaan om Dietse Arturromans voor te stellen als voorbeeld van de Franse¹⁶. De Vlaamse geleerde heeft nooit willen aanvaarden dat Dietse dichters op basis van ontleende gegevens hun verhalen „slechts” structureerden op een originele manier en er een eigen zin aan gaven.

Vooraleer evenwel verder de controversiële toer op te gaan, moeten we ons de vraag stellen: „Wat is nu het globale beeld van de Mnl. Arturoverlevering in de traditionele overzichten?”. Men heeft zich wat dat betreft geïnspireerd op de inzichten van de Franse Arturistiek, waar nu algemeen wordt aanvaard dat de niet-historische versromans hun uitgangspunt vinden in het œuvre van Chrétien de Troyes (eind 12e eeuw) en dat dit genre (althans de oudere werken ervan) aan de grote historische prozacycli voorafgaat.

In het Middelnederlandse taalgebied meende men – en meent men nog – een vergelijkbare toestand aan te treffen. Men kon dus rustig de niet-historische Arturromans los van de ingewikkelde compilatieproblematiek bestuderen; dat leek zelfs gemotiveerd

13. W. P. GERRITSEN, *Die Wrake van Ragisel*. Onderzoekingen over de Middelnederlandse bewerkingen van de Vengeance Raguidel, gevolgd door een uitgave van de Wrake-teksten (2 dln.), Assen 1963.

14. Zie N. DE PAEPE in zijn inleiding tot de nieuwe Ferguut-editie; *Ferguut*. Uitgegeven met inleiding en aantekeningen door E. ROMBAUTS, N. DE PAEPE en M. J. M. DE HAAN, Culemborg 1976, blz. 9-39. Zie ook W. P. GERRITSEN, *Artus. IV. Mittelniederländische Literatur*, in *Lexikon des Mittelalters* (I, 6), München/Zürich 1979, kol. 1085.

15. Zie W. J. A. JONCKBLOET, *Roman van Walewein* (deel 2), Leiden 1848, blz. 129 en blz. 137; ook in zijn *Geschiedenis der Middennederlandsche Dichtkunst* (deel 2), Amsterdam 1852, blz. 107.

16. Vooral in het artikel *Oorspronkelijk Dietse Arthur-literatuur in de twaalfde eeuw ook voorbeeld van Franse*, in VMKVA 1956, blz. 177-212. Opgenomen in de bundel van F. P. VAN OOSTROM, *Arturistiek in artikelen*, blz. 13-48.

voor de zeven geïnterpoleerde romans in de Haagse codex toen bleek dat onafhankelijke versies van die romans vroeger in omloop waren geweest. Studies en tekstuitgaven van niet-historische Mnl. Arturromans volgden elkaar dan ook in een snel tempo op; de Lancelotcyclus (met de waarschijnlijk voorgevoegde Jozef-Merlijn-cyclus) raakte in de wetenschappelijke vergetelheid en kwam pas in de vijftiger jaren opnieuw de belangstelling opeisen¹⁷. De situatie wordt treffend verwoord door F. P. van Oostrom, in een artikel over de receptie van de *Lancelot-en-prose* in de Nederlanden: „Slechts weinig lezers van dit tijdschrift (d.i. *De nieuwe taalgids*) zullen bij het begrip 'Arturroman' allereerst aan deze *Proza-Lancelot* denken. De traditie in de neerlandistiek wil dat onder de Middelnederlandse teksten in het Arturgenre de *Walewein* en de *Ferguut* de eerste plaats innemen, en ook in de beroemde Haagse Lancelotcompilatie zijn het toch vooral romans als *Moriaen* en *Lanceloet en het hert met de witte voet* die in de belangstelling staan, ook al vullen deze en de andere zgn. ingevoegde romans samen niet veel meer dan een kwart van dit vlaggeschip van de Middelnederlandse Arturvloot. Met de aandacht voor de Oudfranse Arturromans, die zoals bekend de stamvaders zijn van de Middelnederlandse literatuur over de Tafelronde, is het vergelijkbaar gesteld. Elke Nederlandse Arturist kent het werk van Chrétien de Troyes, en weet dat deze grote dichter een ware school van epigonen vormde; sinds jaar en dag houden neerlandici-mediëvisten zich bezig met het bepalen van de invloed van Chrétien en diens navolgers op het werk van hun vakgenoten uit de middeleeuwse Lage Landen”¹⁸. De belangstelling voor de niet-historische Arturromans leek bovendien niet enkel verantwoord vanwege de hogere ouderdom van die werken, maar ook vanwege hun grotere originaliteit.

De grote advocaat van een oude (12e-eeuwse), originele Arturliteratuur in Vlaanderen was – men kan het al vermoeden – J. van Mierlo. De visie in zijn literatuurgeschiedenissen heeft hij in belangrijke mate aangevuld en gewijzigd in drie bijdragen, nl. „Ter datering van den Roman van Walewein” (1953), het belangrijke artikel „Oorspronkelijk Dietse Arthur-literatuur in de twaalfde eeuw ook voorbeeld van Franse” (1956) en tenslotte nog „Aantekeningen bij een nieuwe uitgave van de *Jeeste van Walewein*”

17. O.m. door de baanbrekende studie van M. DRAAK, *De Middelnederlandse vertalingen van de proza-Lancelot*, Amsterdam 1954 (Med. KNAW, afd. Letterkunde, U.R. dl. 17, nr. 7).

18. F. P. VAN OOSTROM, *Origineel, vertaling, bewerking: een gevecht in „Lancelot en prose”, „Lancelotcompilatie” en „Lantsloot vander Haghedochte”*, in NTg 72 (1979), blz. 322.

(1958)¹⁹. Van Mierlo komt tot het volgende besluit: *Wal.* en *WV* behoren nog tot de 12e eeuw; *Mor.*, *WK*, *WR* en *RRmM* beschouwt hij als „min of meer oorspronkelijke Dietse romans”; ze werden niet zo lang na de slag bij Bouvines (1214) geschreven²⁰. Dit panoramisch beeld van de niet-historische Arturroman wordt door G. Knuvelder overgenomen²¹. Nadat de literatuurhistoricus uitvoerig de Franse ontwikkelingslijnen heeft geschetst (blz. 121-132), leidt hij de analyse van de Mnl. Arturromans als volgt in: „Maar lang niet alle Arturromans zijn bewerkingen of vertalingen van Franse. Wij hebben te beginnen – ook *chronologisch* – met geheel oorspronkelijk Nederlandse” (blz. 132, wij cursiveren). Zijn overzicht begint dan ook, zoals te verwachten, met de *Wal.*, „een van de oudste Arturromans” en „meteen al een van de merkwaardigste en belangrijkste” (blz. 132). Verder heeft hij het over de ‘wereld’ waarin de hoofse roman zich beweegt: „Deze ‘wereld’ stamt voor een groot deel uit het werk van Chrétien de Troyes” (blz. 132, zie ook blz. 133-34). Hoewel Knuvelder inzake datering iets voorzichtiger is dan Van Mierlo, opteert ook hij voor originele werken aan het begin van onze Arturtraditie (nl. *Wal.* en mogelijk de oorspronkelijke tekst van *WV*) en geeft hij impliciet te kennen dat de niet-historische Arturromans weinig met de prozaromans te maken hebben maar binnen de Chrétien-traditie moeten worden beoordeeld (blz. 132-145).

Tevoren had ook reeds J. A. N. Knuttel deze voorstelling van zaken als basis voor zijn overzicht van de Mnl. Arturromans gebruikt: de rol van de *Roman van Walewein* wordt hier nog eens extra beklemtoond door zijn invloed op de *Moriaen*, op *Die Ridder metter Mouwen* en op Jacob van Maerlant in de verf te zetten²².

Het „klassieke” beeld van de Dietse Arturoverlevering is bijgevolg: naast de jongere vertalingen en bewerkingen van Franse Arturromans bestaan er in Vlaanderen op het einde van de 12e en het begin van de 13e eeuw oorspronkelijke niet-historische Arturromans: er zouden zich in het noorden van Frankrijk en in Vlaanderen derhalve parallelle, maar van elkaar onafhankelijke, ontwikkelingen hebben voorgedaan – dat is althans uitdrukkelijk de

19. De drie studies verschenen alle in VMKVA, resp. in 1953, blz. 711-737; in 1956, blz. 177-212 en in 1958, glz. 281-323.

20. Zie J. VAN MIERLO, *Aantekeningen...* (1958), blz. 293. We gebruiken de volgende afkortingen: *Wal.*, de roman van Walewein; *WV*, Lanceloet en het hert met de witte voet; *Mor.*, de roman van Moriaen; *WK*, Walewein ende Keye; *WR*, Die Wrake van Ragisel; *RRmM*, de roman van de ridder metter mouwen; *LH*, Lantsloot vander Haghedochte.

21. G. P. M. KNUVELDER, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde* (dl. 1), 1970⁵.

22. J. A. N. KNUTTTEL, *Onze letteren in de middeleeuwen*, Amsterdam/Antwerpen 1958, blz. 37 en 41.

mening van Van Mierlo. Het sluitstuk in de redenering is de hoge ouderdom, de originaliteit en de invloed van de *Wal.*, die daardoor een sleutelpositie in de overlevering krijgt toegemeten.

Maar staat de *Wal.* wel helemaal los van de Franse Arturtraditie? Ik geloof het niet. M. Draak heeft er in haar doctorale dissertatie – reeds in 1936! – op gewezen dat de *Wal.* en de *Continuation-Perceval* van Gerbert een gemeenschappelijke bron moeten hebben gehad; datzelfde meende ze ook voor de *Lancelot-en-prose* te kunnen stellen. Verder aanvaardde ze invloed van Chrétien *Chevalier de la Charrette* op de zwaardbrugepisode in de *Wal.* als waarschijnlijk²³. Dit lokte een verontwaardigde reactie uit van Van Mierlo in 1956, bij een vernieuwde lektuur van Draaks verhandeling²⁴. In een vroegere bijdrage heb ik én tegen M. Draak én tegen Van Mierlo stelling genomen en duidelijk gemaakt dat men op basis van allerlei detailovereenkomsten mag aannemen dat zowel de *Lancelot-en-prose* (en niet het werk van Chrétien de Troyes) als de *Continuation-Perceval* van Gerbert als bron voor de *Wal.*-dichters hebben gefungeerd. Onze Dietse dichters, zowel Penninc als Vostaert, hebben deze ontleende passages, i.c. de ontlening van Gringelot aan de cnape, de zwaardbrugepisode, de list van Bloiesine en de episode van het geschonden gastrecht, creatief omgewerkt en op een originele wijze in de context van hun verhaal ingebed, zodat hun werk vanwege de eigen structuur en zingeving toch oorspronkelijk kan worden genoemd²⁵.

In de bedoelde bijdrage kwam ik dus tot de conclusie dat de *Wal.*-dichters kennis hebben gehad enerzijds van een uitloper van de graaltraditie na Chrétien de Troyes en anderzijds van de Franse proza-Lancelottraditie, m.a.w. dat Penninc en Vostaert Franse bronnen hebben gebruikt. Dit zou impliceren dat de *Wal.* met zijn lovende omschrijving van de avonturenheld en zijn sterk geïdealiseerde voorstelling van de hoofsheid als onbetwiste, ridderlijke gedragscode – elementen die niet in dezelfde mate zijn weer te vinden in hun Franse bronnen – toch nog een sleutelpositie bekleedt, want het zijn precies die idealiserende aspecten die zo kenmerkend zijn voor de Mnl. niet-historische Arturroman (behalve dan wellicht de *Roman van Torec*, een buitenbeentje in

23. Zie A. M. E. DRAAK, *Onderzoekingen over de Roman van Walewein*. (Met aanvullend hoofdstuk over „Het Walewein onderzoek sinds 1936”), Groningen/Amsterdam 1975² (1936¹), resp. op blz. 183-197, blz. 146-149 en blz. 174-176.

24. Zie J. VAN MIERLO, *Oorspr. Dietse Arthur-literatuur...*, blz. 196-197.

25. Zie J. D. JANSSENS, *De Arturistiek: een „wout sonder genade”*. Beschouwingen over de Roman van Walewein, Die Wrake van Ragisel, de Roman van Ferguut, de Lancelotcompilatie en de Roman van de Ridder metter Mouwen, in SpL 21 (1979), blz. 296-318.

velerlei opzichten). Van de uitzonderlijke positie van de *Wal.* ben ik evenwel niet meer overtuigd. Dat moge blijken uit hetgeen volgt.

In de Franse Arturromans wordt Gauvain (d.i. Arturs neef in de Franse letterkunde) inderdaad van meet af aan in een minder gunstig licht gepresenteerd. Hoewel hij ook in de Franse traditie doorgaans wel een dapper ridder blijft, wordt zijn reputatie aangetast door een minder of meer sterke, ironiserende afstandname van de kant van de vertellers. Hoogtepunt in de kritische behandeling van een aftakelende Gauvain-figuur is de *Tristan-en-prose* (ca. 1230), waar de gevierde tafelronderidder zonder meer als een brutale, wraakzuchtig-jaloerse en moorddadige schurk wordt voorgesteld. En het is opvallend dat het meest negatieve beeld van Arturs neef vóór 1230 precies te vinden is in de vermoedelijke bronnen van de *Wal.*, nl. in de *Lancelot-en-prose* en de *Continuation-Perceval*²⁶.

In schril contrast daarmee staat de voorstelling van de *Wal.*-dichters: hun hoofdpersonage is een onberispelijke tafelronderidder, toonbeeld van hoofsheid, bevrijder der verdrukten, een ridder die door zijn onvermoeide inzet onmenselijke „coutumes” uit de wereld helpt; hij is werkelijk „der avonturen vader”, een uitdrukking waarmee Walewein herhaaldelijk wordt bedacht en die in de Franse literatuur niet voorkomt. De dichters vinden geen lovende omschrijvingen genoeg om hun held te idealiseren: hij is „van so groten love”, „van duechden vulcomen”, „bloeme van allen heren”, enz. Kortom, hij is de exemplarische belichaming van Arturs hooggestemde idealen. Bovendien – en dat is een tweede vaststelling – is er in de *Wal.* ook in de beschrijvingen, in het gesproken woord, in de omgangsvormen een verhoofsingstendens te merken, zeker in vergelijking met de *Lancelot-en-prose*. Het hoofse ideaal is ooit eens, „tenen male”, werkelijkheid geweest en wordt nu als lichtend voorbeeld aan de luisterende edelen voorgedragen. De *Wal.* kan bijgevolg rustig als een Dietse spiegel van ridderlijkheid en hoofsheid worden aangezien. Het is waarschijnlijk vooral hierom dat de Vlaamse roman als een werk „pur sang” uit de school van Chrétien de Troyes werd beschouwd.

Maar waren de *Wal.*-dichters de eersten om de „Matière de Bretagne” opnieuw in een sterker geïdealiseerd, hoofs kled te steken? Vermoedelijk niet. In een vroegere bijdrage heb ik proberen duidelijk te maken dat de *Wal.* invloed heeft ondergaan van de

26. Men raadplege voor dit alles K. BUSEY, *Gauvain in the Prose Tristan*, in *Tristania* II, 2 (1977), blz. 13-28 en van dezelfde auteur, *Gauvain in Old French Literature*, Amsterdam 1980. Een uitvoeriger betoog vindt men in mijn artikel *Oude en nieuwe wegen in „het wond zonder genade”* (Terreinverkenning voor verder onderzoek van de Mnl. niet-historische Arturroman), dat eerlang zal verschijnen in *De nieuwe taalgids*.

verhoofsende Dietse bewerking in verzen van de *Lancelot-en-prose*, nl. *Lantsloot vander Haghedochte*. Daarvandaan – en niet rechtstreeks van de Franse cyclus – heeft hij (althans gedeeltelijk) de voorstelling van de zwaardbrugepisodē; daarvandaan heeft hij waarschijnlijk ook de uitdrukking „der aventuren vader”, een omschrijving inherent aan versromans om de dichters uit de moeilijke rijmpositie op -ader te helpen; een omschrijving bovendien waarvan het ontstaan het best kan verklaard worden in de context van een versbewerking van het Lancelotcomplex, omdat daar aanzetten tot zulk een typering voor Walewein te vinden zijn²⁷.

Deze conclusie heeft verstrekkende gevolgen. Immers, indien we de *Wal.* als afhankelijk van *LH* mogen beschouwen, dan zullen Penninc en Vostaert de andere Lancelot-ontleningen zoals de eerste cnapē-episodē en het personage van Hestor wel niet uit het Frans, maar uit hun Dietse bron hebben geput. En dan moeten we het positievere beeld van Walewein en de idealiserende verhoofsings-tendens op rekening plaatsen van de onbekende dichter van *LH*. Deze en andere tendenzen (o.m. de reductie van het modernisme van de prozaroman qua verhaaltechniek) hebben de *Wal.*-dichters in hun Dietse bron gevonden, nagevolgd en geïntensiveerd. M.a.w. de *LH*-dichter die zich binnen de eigentijdse Arturtraditie conservatief opstelt en in zijn bewerking van de Franse prozaromans opnieuw aansluiting heeft gezocht bij de versroman à la Chrétien de Troyes, blijkt de *Wal.*-dichters in hoge mate te hebben geïnspireerd²⁸. Daaruit volgt dat niet de *Wal.*, maar *LH*, een sleutelpositie bekleedt binnen de Middelnederlandse Arturoverlevering.

Dit alles roept een nieuwe reeks intrigerende vragen op. Hebben de *Wal.*-dichters de traditie van Chrétien enkel indirect, nl. via *LH*, gekend? Dat zou kunnen verklaren waarom Penninc en Vostaert in hun werk geen „sens” tot ontraadseling brengen zoals dat in de „school” van de Franse grootmeester gebruikelijk was, waarom hun behandeling van de hoofse-liefdescasuïstiek zo schraal is, waarom we de subtiel-geraffineerde spreekwijze zoals die in de directe rede bij Chrétien en zijn epigonen te vinden is, vergeefs zoeken in de *Wal.* Maar hoe komen de *Wal.*-dichters dan aan het voor de Franse versroman zo typische avonturenschema? Hebben de *Wal.*-dichters de *Continuation-Perceval* van Gerbert ook in een Vlaamse bewerking gekend, zodat ze zich enkel op Mnl. bronnen hebben gebaseerd? We weten echter enkel van de zgn. 1e *Continuation* dat ze in het Mnl. heeft bestaan. Allemaal vragen waarop verder onderzoek wellicht uitsluitsel kan geven.

27. Zie het hierboven genoemde artikel in de NTg.

28. De informatie over *LH* zijn we grotendeels verschuldigd aan F. P. van Oostrom, waarvoor we hem oprecht danken.

De voorgestelde relatie tussen de *Wal.* en *LH* heeft echter nog meer implicaties. P. G. J. van Sterkenburg is na grondig onderzoek van *LH* ervan overtuigd dat dit werk door een Westvlaming werd geschreven²⁹. Het is dan ook niet uitgesloten dat de *Wal.*-dichters en „Die gene die Lancelote maecte” in hetzelfde Vlaamse milieu moeten worden gezocht. Verder dateert de taalkundige de tekst in de tweede helft van de 13e eeuw; de *Wal.* moet bijgevolg ook in deze periode worden gesitueerd. Als we dan weten dat de *Mor.*, een manifeste *Lancelot*-navolging, en de *RRmM*, maar wellicht ook de *Flandrijs*³⁰, door de *Wal.* werden beïnvloed, dan komt alles in deze periode toch wel dicht bij elkaar te liggen. Dan zouden we in de tweede helft van de 13e eeuw (en wellicht nog in het begin van de 14e eeuw) voor een bloeiperiode van de hoofse (Artur-)literatuur kunnen staan. Deze hypothese, die alleszins nog aan verder detailonderzoek moet worden getoetst, zou een betere verklaring bieden voor de verontwaardigde reacties in heiligenlevens en didactische geschriften tegen een – volgens onze hypothese – eigentijdse Arturmode³¹. Ze zou ook een plausibele situering mogelijk maken van vrij jonge werken zoals de *Roman van Heinric en Margriete van Limborch* (eind 13e, begin 14e eeuw), die zich nog in de zuiverste hoofse traditie bewegen en ten onrechte als late nabloeiers worden beschouwd³².

Op deze wijze komen we tot een ander beeld dan Van Mierlo en Knuvelder ons schetsten. Een onverdeeld vreugdevol perspectief is dat niet, want het verdere onderzoek van de niet-historische Arturroman zal zich niet mogen tevreden stellen met de studie van Chrétien de Troyes en zijn „school”; neerlandici-Arturisten zullen zich ook met de aartsmoeilijke overlevering van de Franse prozaromans moeten bezighouden. Maar dat is nu eenmaal het avontuur van wetenschappelijk onderzoek...

29. Localisering en datering door Van Sterkenburg werden me door Van Oostrom meegedeeld.

30. Voor deze *Wal.*-invloed raadplege men J. TE WINKEL, *Roman van Moriaen*, opnieuw naar het handschrift uitgegeven en van eene inleiding en woordenlijst voorzien, Groningen 1878, blz. 35-44; A. M. E. DRAAK, *Onderzoekingen van de roman van Walewein*, blz. 183-196; B. M. VAN DER STEMPPEL, *Roman van den Riddere metter Mouwen*, opnieuw naar het hs. uitgegeven en van een inleiding en glossarium voorzien, Leiden z.j., blz. XXIV-XXVIII en K. DE GRAAF, *Flandrijs. Fragmenten van een middelnederlands riddergedicht*, Groningen 1980, blz. 72-77.

31. We denken hierbij aan de aanvallen op de „favelen” van Artur en zijn ridders in het werk van Van Maerlant (zie W. J. A. JONCKBLOET, *Geschiedenis der Middennederlandsche Dichtkunst*, deel 1, Amsterdam 1851, blz. 199-204), in de rijmchroniek van Jan van Heelu (JONCKBLOET, o.c., blz. 204), in *Vanden levene ons Heren* (uitg.-W. H. Beuken, Zwolle 1968), allemaal werken die nog van de 13e eeuw dateren.

32. Zie Knuvelders literatuurgeschiedenis (1970⁵), blz. 225. In tegenstelling tot de vroegere literatuurgeschiedenissen interpreteert hij deze nabloei (klemtoon op het tweede lid van de samenstelling) van de ridderroman nog vrij positief.